

Trys meno kūrinio tiesos interpretacijos – Gadameris, Heideggeris, Šliogeris

Mantas Daknys

Vilniaus universiteto
Filosofijos institutas
E. paštas mantas.daknyss@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos Arvydo Šliogerio, Hanso-Georgo Gadamerio ir Martino Heideggerio meno kūrinio ontologinės tiesos interpretacijos. Autoriams būdingas esminis bendras bruožas – jų supratimu, meno kūrinys galima atverti ontologinę tiesą. Ši bendrystė skatina jų koncepcijas laikyti heideggeriško tipo meno supratimu. Bet straipsnyje argumentuojama tezė, kad nors teorinio svarstymo dalyviams būdingas bendras įsitikinimas apie ontologinės tiesos atverties galimybę meno kūrinys, jų tiesos sampratos fundamentaliai skiriasi, visų pirma, dėl santykio su kalba. Pirmojoje straipsnio dalyje atskleidžiamos autorių meno kūrinio ontologijos sampratos, patirties struktūros, kalbos svarba ir tiesos interpretacijos. Antrojoje dalyje eksplisitiškai demonstruojami reikšmingiausi meno kūrinio ontologijos ir tiesos sampratų įtampų ir panašumų taškai. Tyrimo metu pasirodo, kad kalba, kaip pamatinė sandūros su pasauliu plotmė, meno kūrinio patirtyje yra verčiau klaidinanti negu tiesą atverianti.

Pagrindiniai žodžiai: Heideggeris, Šliogeris, Gadameris, būtis, tiesa, ontologija, meno kūrinys

Three Interpretations of the Truth of a Work of Art – Gadamer, Heidegger, Šliogeris

Abstract. This article examines interpretations of ontological truth of the work of art in the philosophies of Arvydas Šliogeris, Hans G. Gadamer and Martin Heidegger. All of them believe that artwork may reveal the ontological truth. This common feature suggests the possibility to consider these three interpretations as a Heideggerian-type understanding of art. This paper argues that, while sharing the belief about the possibility of ontological truth in the artwork, their concepts of truth are fundamentally different, precisely because of the relation with language. In the first part of the article, the ontologies of works of art, the structures of experience, the importance of language and the interpretations of truth by the three philosophers are discussed. The second part explicates the essential points of tension and similarities between their concepts of ontology and the truth of artwork. The research reveals that language, as the basic plane of the junction with the world, in the experience of a work of art is more misleading than truth-revealing.

Keywords: Heidegger, Šliogeris, Gadamer, being, truth, ontology, work of art

Ivadas

Susidūrimas su meno kūriniumi, jeigu tai išties yra meno kūrinys *par excellence*, nėra kasdieniškas įvykis, net jeigu šis, tarkime, paveikslas, kabėtų mūsų miegamajame. Toks judesys, sakytume, esmiškai svetimas meno kūriniumi – žvelgdami į jį kaip į prašmatnybę, statuso simbolį, dekoraciją ar kitokį įrankį, sunaikiname jo transcendentalumą, taigi – jo esmę. Nors Platonas, kalbėdamas apie meno kūrinį, jį laiko tik mimeze (gr. *mimesis*), t. y. bandymu atkartoti tai, kas tikra. Išeitų, kad meno objektas – ne ką reikšmingesnis nei šešėlio šešėlis, jame nesą būties. Taigi, atrodytų, kad, Platoniškai tariant, turime išeiti iš olos ir nesitenkinti šešėliais, bet gal verčiau joje likti ir pažvelgti į šešėlius atidžiau? Nors šiame darbe neketinama tiesiogiai polemizuoti su Platonu, parašėse galima bus nuolat justi, kad visgi šešėlis gali byloti šį tą daugiau už patį daiktą ir kad tyrinėjamus autorius, t. y. Arvydą Šliogerį, Hansą-Georgą Gadamerį ir Martiną Heideggerį, sieja ta pati šaknis, nors mąstymo pasekmės iš esmės skiriasi. Tad čia išryškėja ir šio tyrimo aktualumas. Pirmiausia, reikia paminėti, kad Šliogerio indėlis į Lietuvos filosofiją yra nuolatos akcentuojamas, tačiau tyrimų kraitis dar tik po truputį gausėja. Derėtų išskirti N. Kardelio (2019), M. Ruzo (2016) ir M. P. Šaulausko (Ruzas, Šaulauskas 2010) atliktus Šliogerio filosofijos tyrimus klasikinių filosofijos autorių kontekste. Bet paminėtuose tyrimuose nebuvo keliamas uždavinys nuodugniai atskleisti meno kūrinio patirties sampratos. Tad meno kūrinio patirtis, kuri esti šio teorinio svarstymo akstinas, yra bent sąlyginai nauja, leidžianti užčiuopti reikšmingus Šliogerio ne tik ankstyvosios, bet ir vėlyvosios filosofijos niuansus, prieiga, o kartu ir iš atitinkamos perspektyvos pamėginti iš naujo aptarti Heideggerio ir Gadamerio meno kūrinio tiesos sampratas. Nagrinėjant šių filosofų meno kūrinio interpretacijų sampratas galima atrasti pakankamai paralelių tarp meno kūrinio ontologijos, epistemologijos suvokimo, tačiau galima ne mažiau aštri polemika dėl to, ką autoriai suvokia kaip ontologinę tiesą. Todėl šiame darbe, remiantis autorių interpretacijomis, bus bandoma išskleisti galimas tiesos sampratas, tiesos santykį su kalba ir eksplicitiškai pagrįsti ontologinės tiesos sampratų skirtumus.

Trys meno kūrinio tiesos interpretacijos

Gadamerio meno kūrinio tiesos samprata

Meno, kaip imitacijos, fantazijos žaismo ar bendrai estetikos mokslo supratimas, steigia galimybę mąstyti, kad menas tarsi turėtų būti kažkas visiškai skirtinga nuo to, ką laikome tikrove. Tarkime, dailininkas, perkeldamas matomą objektą ant drobės, sakytume, tapo tai, ką patiria jo juslės ir kaip suvokia jo subjektyvus protas, todėl, žinoma, pirmiausia tikrovės krislas, atrodytų, yra perleidžiamas per atitinkamus agregatus, kurie prisotina kūrinį netikroviškumo, fantazijos, vaizduotės. Numanoma, kad meno kūrinio patyrimui visada reikalingas atitinkamos patirties ar žinių bagažas, leisiantis patirti kūrinį taip, kaip jį reikia patirti, kad būtų suprasta menininko idėja. Tačiau vokiečių filosofas H.-G. Gadameris vargiai pritartų tokiam determinuotam meno kūrinio patyrimui. Gadamerio (2019: 149–150) supratimu, „[k]iekvieną vaizduojamojo meno kūrinį galima patirti ‘tiesiogiai’,

kaip patį savaime, t. y. be kokio nors papildomo tarpininkavimo“. Todėl meno kūrinį galime suprasti kaip tą, kuris yra atviras kiekvienam ir yra nuolatinėje potencijoje būti interpretuojamas. O tai reiškia, tam, kad potencia galėtų būti aktualizuoja aukščiausiu laipsniu, būtina pasiduoti į religinius, pasaulietinius, etinius ar socialinius kontekstus. Tai Gadameris (1997: 41) pavadina estetiniu neskylimu, kurį sudaro vaizduotės ir intelekto žaismas. Kitaip tariant, intelektas apibendrina juslinių vaizdinių įvairovę ir sąveikauja su vaizduote. Elementaraus susitikimo tarp objekto ir subjekto nepakanka, kad įvyktų patyrimas. Subjektas turi leistis užsnekinamas, sudominamas meno kūrinio, bet kartu atpažinti ir reaguoti į nuorodas, kurias pateikia meno kūrinys. Užsimezgęs ryšys steigia dialogą, kur vienas klausia, o kitas atsako.

Tokį santykį tarp objekto ir patiriančiojo Gadameris apibrėžia žaidimo konceptu. Ši sąvoka asocijuojasi su aktyvumu, malonumu, judėjimu, kuris nesusietas su tikslu, o tai reiškia, kad ir su nerūpestingumu, laisve, kuri vis dėlto apibrėžta taisyklėmis, tačiau judėjimas yra savaimingas (*ibid.*: 32). Žaidime būtina įsitraukti, susitapatinti ir užsimiršti, tik tuo atveju žaidimas įvyksta idealiausia savo forma. Svarbu suprasti, kad „<...> žaidimu suprantame ne kūrėjo ar meno besigėrinčiojo elgseną ir net ne jų dvasios būseną, ir visai ne žaidime veikiančios subjektyvybės laisvę, o paties meno kūrinio būties būdą“ (Gadamer 2019: 119). Kitaip tariant, ne kūrinys žaidžia su stebintuoju ar stebintysis su kūriniu, bet verčiau paties žaidimo būtis yra patyrimas arba aktyvus santykis, kur vyksta nuolatinis judėjimas tarp patiriančiojo sąmonės ir meno kūrinio. Taigi „<...> žaidybinio judėjimo apibrėžimas reiškia ir tai, kad žaidimas visuomet reikalauja žaisti kartu“ (Gadamer 1997: 34). Tai reiškia, kad stebintysis niekada nėra pasyvus, jis su kiekviena užklausa ir kiekvienu atsakymu įgauna patyrimą, vadinasi, ir meno kūrinio prasminis laukas įgauna prieaugį. Kadangi iš esmės meno kūrinio matu tampa jo reikšmių kiekybiniai ir kokybiniai parametrai, kalbinė plotmė Gadamerio meno kūrinio patirtyje yra kūrinio patyrimo galimybių sąlyga. Taigi tam, kad dialogo-žaidimo koncepcija pavyktų, prasminiai tūriai turi būti įveikiami žiūrovui. Bet atitinkamai ir stebintiojo užklauskos turi būti pagrįstos kūrinio turiniu. Taip aktyvus santykis su kūriniu apsaugo nuo grynai subjektyvios žaidėjo patirties ir keičia patiriantįjį. Kaip nurodo pats Gadameris (2019: 120), „[m]eno patyrimo ‘subjektas’ – tai, kas lieka ir nepraeina – nėra subjektyvybės to, kuris jį patiria, o yra pats meno kūrinys“. Kitaip tariant, nors atrodytų, kad subjektyvus, vienpusiškas meno patyrimas neturėtų būti laikomas pažinimo modusu, Gadameris akcentuoja priešingai – būtent tai, ką meno kūrinys išprovokuoja mūsų sąmonėje, tai, kas peržengia mūsų įprastą supratimą, suteikia transcendentinę patirtį, tai ir yra pažinimas. Įsitraukdami į ištikusią meno kūrinio patirtį, žaidimą, mes tampame jo dalimi (Gadamer 1997: 34). Sakytume, metafizinis meno kūrinio pratęsimas.

Galime teigti, kad nors estetika, lyginant su gamtos mokslais, negali teikti empirinio pažinimo apie, tarkime, mus supančią aplinką ar atomų išsidėstymą materijoje, šiuo atveju tai nesvarbu, nes menas gali suteikti kitokį pažinimą, kuris nepasiekiamas empiriniams mokslams – meno kūriniai gali būti skirtingas pasaulėžiūras, užčiuopti *Zeitgeist*. Kaip nurodo V Daraškevičiūtė (2013: 84), pats „Gadameris išplėtoja įžvalgas, prilyginančias meno patirtį universaliam pažinimui, pranokstančiam estetikos sampratą apibrėžtas ri-

bas [*kursyvas mano* – M. D.]“. Šis pažinimas žiūrovui leidžia įgyti žinojimą, kuris nėra absoliučiai įrodomas ar neginčijamas. Verčiau tai toks pažinimas, kuris įtraukdamas patį pažįstantįjį steigia galimybę permąstyti lig šiol jo turėtus įsitikinimus ir taip dialoge su meno kūrinio sukurti naują pasaulėvaizdį. A. Sverdiolas (2002: 195) pastebi, kad „<...> meno kūrinio suvokimas yra dalyvavimas perduodant tiesą. Savo ruožtu meno kūrinio tiesa turi įvykio pobūdį <...>. Subjekto ir objekto „sukimasis“ šiame žaidime yra vyksmas, kuriame nė vienas pradas nebūna tapatus sau.“ Šį vyksmą galime laikyti tuo, ką Gadameris vadina virsmu dariniu. Matydami meno kūrinį, būdami žaidimo būsenoje, nuolatos mąstome ir objektas nuolat virsta vis kažkuo kitu, netapačiu tam, kas buvo lig šiol, taip atverdamas naują tiesą, taigi ir plėsdamas stebinčiojo pažinimą.

Šis pažinimas nepretenduoja į idealų ar absoliutų žinojimą, tačiau nuolatiniam vyksme atpažįstamos vis naujos reikšmės, kaip pažymi pats Gadameris (2019: 158), „[p]aveikslas – tai būties procesas: būtis jame įgyja prasmingą regimą pavidalą“. Kitaip tariant, paveiksle momentas yra suspenduojamas ne bet kaip, bet atitinkamu pavidalu, kuris, susidurdamas su stebinčiuoju, ima skleistis ir atveria būtį. Nors kai kurie autoriai nurodo, kad Gadameris aptaria tiesą trimis skirtingais būdais (Kelly 2004: 106), šiuo atveju mums aktualesnė heidegeriška tiesos kaip atslėpties samprata. Šio pobūdžio meno patirtis suprantama kaip būdas, kuriuo vyksta žmogaus būties ir būties santykio įvykis (Daraškevičiūtė 2010: 168). Tad išeitų, kad paveikslas ne tiesiog mėgina atkartoti objektą ar tik mus nukreipti į vaizduojamąjį objektą, bet verčiau per netapatumą atvaizduotajam paveikslas „<...> aktualizuoja savo paties būtį, kad paliktų ramybėje atvaizduotąjį“ (Gadamer 2019: 154). Taigi, paveikslas, neturėdamas absoliučios sutapties su prototipu, įgauna teigiamą pažinimo krūvį, kuris ir yra būties prieaugis. Jeigu paveikslas būtų tobula prototipo kopija, galėtume jį laikyti atvaizdu ir esminė jo pretenzija būtų kuo aukštesnis atitiktis laipsnis. Tačiau paveikslo tikslas nėra identiškas perteikti objektą, o verčiau apie jį pasakyti šį tą daugiau. Kaip pavyzdį galime pateikti Gadamerio vertinamą, o kitų autorių taip pat minimą P. Cézanne'ą ir jo paveikslą „Didžioji pušis“, kuriame autorius jokių būdu nenorėjo pavaizduoti pušelių, kurias mato pasilipęs ant mėgstamos kalvos. Sezanas turėjo didesnę tikslą – atskleisti daikto daiktiškumą. Svarbu pastebėti, kad gadameriškai akcentuoti turėtume ne atvaizduotą objektą, ne jo juslinį paviršių, tačiau diskursą, kurį apie save formuoja meno kūrinys. Būtis Gadameriui sutampa su reikšme, su kalba. Kuo daugiau prasmingos, transcendentalinės kalbos, interpretacijų – tuo daugiau būties.

Nors gali pasirodyti, kad prototipo būtis sumenkinama paveikslo atžvilgiu, taip manyti nebūtų teisinga. Gadameris (*ibid.*: 155) teigia, kad jeigu prototipas „<...> pasirodo toks, tai jau yra nebe pašalinis vyksmas, o priklauso savo paties būčiai <...>. Vaizdavimu šis įgyja tarsi *būties prieaugį*.“ Kitaip sakant, stebėdami meno kūrinį ir įgydami patirtį, mes nesumenkiname objekto, o kaip tik išplečiame savo supratimą apie jį. Galime grįžti prie Cézanne'o pušelių. Patyrimas leidžia įgyti supratimą, kurį turėjo Cézanne'as – egzistuoja daiktai savaime, kurie yra nepriklausomi nuo mūsų suinteresuoto, siauro mąstymo. Milžinas leidžia pasilipti ant savo pečių ir išvysti kūrinyje vaizduojamą idėjos žerėjimą. Tačiau, Gadamerio supratimu, menininkas dar neįsteigia tiesos kūrinyje ir tik santykis, užsimezges tarp meno kūrinio ir stebinčiojo sampratų, patirčių, kontekstų, kaip įvykis

tampa tiesos atvertimi. Vadinasi, Gadamerio supratimu, tiesą patiriame kasdienę patirtį įtraukdami į judėjimą su tuo, kas atpažįstama kūrinyje, ir visą šią sintezę įsąvokinę.

Heideggerio meno kūrinio tiesos samprata

Meno kūrinys esti daiktas. Tokia, sakytume, triviali tiesa galėtų būti nepateisinama, jeigu daiktiškumas nebūtų tai, kuo Heideggeris grindžia meno kūrinio ontologiją. Užbėgdami į priekį, galime teigti, kad pagrindimas yra dvejopas. Pirmiausia, su meno kūrinio susiduriama juslėmis, tad juslinis paviršius, materialumas yra tai, kas apskritai leidžia meno kūrinį kaip tokį sutikti. Tačiau daiktiškumas, kuris mus pasitinka – nepriklauso kūriniai (Heidegger, Gadamer 2003: 35). O jeigu jau atmetame tai, kas kūrinyje yra materialaus, tai, kas atsiskleidžia mums kaip reikmuo, ir imame ieškoti daiktiškumo pačiame kūrinyje – jo užčiuopti negalime, mąstydami tik kasdienybei būdingomis sampratomis (*ibid.*: 35). Žmogus pirmiausia daiktą užčiuopia pastebėdamas jo funkcionalumą, reikmeniškumą. Todėl iš principo individui sudėtinga pamatyti daikto daiktiškumą – užmegztas pragmatinis santykis paskandina daikto savabūtiškumą interpretacijose. Meno kūrinyje pasirodantis daiktas kitoks nei tai, ką esame įpratę aptikti arčiausiai savęs šiokią dieną. Pasirodydamas meno kūrinyje, daiktas yra labiau esantis nei kasdienybėje ir taip liudija tikrumą. Kad pamatytume daiktą savajame buvime, „<...> reikėtų išvaduoti kūrinį iš bet kokių santykių su tuo, kas nėra jis pats, ir tada palikti jį vieną rymoti sau ir savyje“ (*ibid.*: 37).

Tačiau tam, kad bent turėtume galimybę pasakyti, ką gali mums atverti mus ištikęs meno kūrinys, anot E. Rimkaus (2012: 43), aiškinančio Heideggerį, „<...> turėtume leisti sutiktam meno kūriniai sleisti tam tikras prasmes, leisti į jo atveriamą kitą pasaulį“. Kitaip sakant, negalėtume patirti meno kūrinio įvykiškumo, turėdami išankstinių reikalavimų jo išorei – kūrinio neturėtume regėti nei kaip dekoratyvinės puošmenos, nei kaip materialinės gėrybės. Net ir žvelgdami į meno kūrinio vidų, neturėtume tikėtis, kad kūrinys mums suteiks atitinkamą malonumą ar emocijų polėkį. Stebintysis turi būti absoliučiai atviras kiekvienam posūkiui, kurį diktuoja meno kūrinys, nes kūrinyje „<...> buvinio atsivėrimas savajame buvime, tai tiesos vyksmas“ (Heidegger, Gadamer 2003: 35). Heideggeriui būdinga graikiškoji tiesos, kaip atslėpties, samprata. *Aletheia* meno kūrinį leidžia suvokti kaip įvykį, kuriame ištinka, atsiskleidžia ir steigiasi tikrovė. Kūrinyje buvinys yra labiau nei kasdienybėje – žmogus turi galimybę užčiuopti tai, kas pasislepia už įprastų reiškinių. Kūrinyje užlaikomas buvimas sukuria sąlygas pamatyti daiktą tikresnį. Kitaip tariant, „[k]ūrinio sukurtumas reiškia: tiesa yra įtvirtinta pavidale“ (*ibid.*: 67). Kūrinyje daiktas pasirodo kitaip, negu esame įpratę jį matyti, o verčiau jo nematyti. Imdami regėti daiktą neįprastai, keičiame santykį – iš virtualaus naikinimo, nihilistinio santykio pereiname į daikto sukonkretinimą. Žinoma, svarbus ir meno kūrinio autoriaus indėlis, „<...> nes kuo švariau pats kūrinys yra pastūmėtas į per save patį atvertą buvinio atvertį, tuo paprasčiau jis įstumia mus į šią atvertį ir kartu išstumia mus iš įprastumo“ (*ibid.*: 70). Taigi, čia galime pažymėti, kad meno kūrinys yra įvykis ne tik savo atsiradimu, bet ir kiekvienu tikrosios interpretacijos ar supratimo atveju, nes tiesos buvimą patiriame kaip staigų ir nepažįstamą (Lammi 1991: 500).

Pirmiausia, meno kūrinys, kaip ištiktis, jau yra tam tikras nepastovumas. Bet dar prieš atidžiau pažvelgiant į tai kaip į atvertį, judėjimą, svarbu patyrinti meno kūrinio atsiradimą. Kurdamas – nesvarbu, tapydamas, rašydamas ar lipdydamas – autorius perteikia savo pasaulėžiūrą, taip įsteigdamas naują savo pasaulį. Heideggeriui pasaulis nėra visai tai, ką įprastai laikome pasauliu. Heideggerio „[p]asaulis apibūdinamas kaip tam tikra metafizinė, dvasinė duotybė, kurios fone vyksta pats mąstymas“ (Rimkus 2012: 44). Kitaip tariant, pasaulis yra tai, kas veriasi žmogaus sąlytyje su daiktais. Santykis, kuris steigiasi sąlytyje, niekada negali būti suobjektinamas ar išavokinamas, nes bus suredukuojamas. Taigi, empirinis pažinimas čia yra bejėgis, todėl Heideggeris teigia, kad „[b]ūti kūrinium, reiškia – pastatyti pasaulį“ (*ibid.*: 43). Kad būtų aiškiau, galime pasinaudoti tapytojo pavyzdžiu. Tapydamas menininkas nesiekia atkartoti to, ką regi jo akys ar patiria kitos joslės, „<...> bet tapo juos [batus] užvaldytas nuostabos ir siekio suprasti, kas tai yra, kaip ir kodėl yra – todėl sugeba perteikti ne batų objektiškumą, bet jų ‘būtiškumą’“ (Daraškevičiūtė 2009: 136).

Menas leidžia įsteigti kūrėjui savo pasaulį, tačiau esminis akcentas čia tai, kad pasaulis apima daugiau nei tik daiktus ar išgyvenimus. Kaip nurodo Šliogeris (1979: 45), „[ž]mogus, kaip transcendentuojantis esinys (*Seiendes*), kitus esinius peržengia būtent ‘į pasaulį’, todėl šis pasaulis yra transcendentas, t. y. žmogaus galimybių sąlyčio su vidupasauliškaisiais esiniais (daiktais) apriorinė erdvė“. Vadinas, žmogaus pasaulis iš esmės grįstas pragmatišku santykiu su esiniais. Daiktai savaime nėra pasiekiami kaip nors kitaip, kaip tik iš pasaulio žiūros, taigi reikmeniškumo, taško. Žmogus daiktus transcenduoja į savo pasaulį, vadinas, jis ne pats priartėja prie transcendencijos, bet pats yra transcendencija daiktams¹.

Vėlyvasis Šliogeris (2019: 112), kalbėdamas apie pasaulį, perfrazuoja teigdamas, kad Heideggeriui tai, kas vadinama pasauliu – yra transcendencija, kuri yra pirmapradė receptyvumo ir spontaniškumo vienybė. Kitaip tariant, pasaulis yra imlumo įgytų juslinių patirčių, taigi visiškai priešingų empirinėms, transcendavimas ir per šias patirtis įvykęs spontaniškas mąstymas. Pasaulis privalo būti pagrįstas tuo, kas stabilu. Begalybė turi būti apribota baigtinybės dėl fantazijos ir intelekto atitikties. Vadinas, turime tarti, kad, priešingai nei Platonas, Heideggeris manė, kad pasaulio supratimo pagrindas yra kažkas pasaulyje (Dreyfus 2005: 414).

Judėjimas, taip pat net ir pasaulio steigtis, kaip dviejų priešybių įtampa, Heideggerio tiesos interpretacijoje, sakytume, yra esminė sąlyga, dėl kurios kūrinys tampa kūrinium ir tiesa pasirodo. Jau anksčiau buvo užsiminta, kad meno kūrinys atveria buvinio buvimą, įvyksta buvinio tiesos atslėpimas. Vyksmas atsiranda ten, kur susiduria žmogaus pasaulis su tuo, ką Heideggeris pavadina žeme. Žeme galėtume laikyti tai, iš ko peną gauna receptyvumas, t. y. tai, kas negali būti pažinta moksliskai, niekada aiškiai ar vienareikšmiškai neatsiveria žmogaus sąmonei, todėl negali būti išavokinta, tačiau yra patiriama. Pasaulis reikalingas tam, kad kūrinys pristatytų žemę. „Kūrinys iškelia ir laiko pačią žemę pasaulio atvirume“ (Heidegger, Gadamer 2003: 45). Gali pasirodyti, kad žemė suspenduojama

¹ Gerai žinoma, kad Heideggeris kaltina tradicinę filosofiją būties užmarštimi. Užmarštis perkėlė akcentą nuo būties ant vidupasauliškų daiktų, kaip transcendencijos. Heideggerio supratimu, pati būtis-pasaulyje, vadinas, *žmogiška-tik-žmogiška* būtis ir yra transcendentiška. Žmogus vienintelis atsiduria anapus daiktų, todėl būtis-pasaulyje, be to, dar yra ir pamatinė transcendentalinė pozicija.

atvirtyje, tarsi suobjektinama ir tampa tuo, ką galima lengvai patirti ar net pažinti. Klystume taip manydami. Tiesa todėl ir yra vyksmas, kad kūrinys nuolat tvyro įtampa – tarp pasaulio at-slėpties ir žemės užslėptumo randasi, vyksta judėjimas, kuriame tik „<...> dėl pasaulio ekspansyvumo, užuot tik uždaryta, žemė iškyla kaip ‘atvira’“ (Casey 1997: 267). Vadinasi, Heideggeriui pasaulis, arba tai, ką dar vadiname prošvaiste, nuolat at-slepia žemę, slėpinį, todėl žemė nuolat traukia pasaulį į save ir paslepia, taip randasi ginčas, dėl kurio „<...> atsiranda ginčo erdvės atvirumas“ (Heidegger, Gadamer 2003: 64), kuriame pasirodo tiesa tik tam, kad vėl galėtų pasislėpti. Taigi, pasaulio supratimo pagrindas yra pasaulyje ta prasmė, kad pasaulis yra tūriškai paslankus ir plėsdamasis įtraukia žemę. J. Kučinskas ir Šliogeris pastebi, kad vokiškoje *Ereignis* sąvokoje galime matyti ne tik įvykio, bet ir „pasisavinimo“ semantinį lauką (Kučinskas, Šliogeris 2019: 230). Vadinasi, suvokdami, kad žemę atskleidžiame tik tiek, kiek parodo pasaulis, turime pasakyti, kad pasaulis yra tiek, kiek istoriškai yra atskleista žemė (Schufreider 2013: 202).

Tačiau juk tiesa negali būti suspenduojama, supasaulinama. Ji visada esti judėjime, tad gali kilti klausimas: kaip galų gale ji yra užčiuopiama? Heideggeris sako, kad „<...> atverties atsivėrimas ir buvinio prošvaistė vyksta tik tokiu būdu, kad užmetamas įmestume besirandančios atverties kontūras“ (Heidegger, Gadamer 2003: 77). Vadinasi, mes niekada negalime tiksliai įsąvokinti tiesos patirties – suobjektinama tiesa pasislėpia. Todėl, kaip pastebi G. Schufreideris (2010: 335), Heideggeriui pirmiausia tiesa yra ne filosofijoje, o poezijoje. Poetinis kalbėjimas, neįsprausdamas į konkrečias sąvokas, vadinasi, neredukuodamas, nesunaikindamas buvinio, leidžia jam ne tik gyvuoti, bet ir žėrėti. Galime prisiminti Heideggerio vieną žymiausių idėjų, kad kalba yra būtis namai. Būtent kalba, Heideggerio supratimu, „<...> yra toks vyksmas, kurio dėka žmogui kaskart pirmiausia ir atsiveria buvinys kaip buvinys“ (Heidegger, Gadamer 2003: 80). Poetinė kalba kuria saktmę ir leidžia užmesti apmatius tiesai, kuriai reikia ne tik pasaulio atverties, ką gautume įprastai įsąvokinę savo patirtį, bet ir žemės atslėpties – nuolatinio vyksmo. Tad galime tarti, kad kalbinė plotmė leidžia rasti abstrakčiai patirčiai sąvokų periferijoje, kuri yra ne kas kita, o atsivėrusi heidegeriška būtis.

Šliogerio meno kūrinio tiesos interpretacija

Šliogeriui, kaip ir kitiems šio teorinio svarstymo dalyviams, žmogus pirmiausia sutinkamas paniręs į kasdienybę. Čia atsikartoja heidegeriška pasaulio, žmogaus ir daikto sandūros, samprata – kasdienybėje daiktai negali atsiverti kaip nors kitaip, negu suinterezuoti. Vadinasi, negalimas ir meninis sąlytis su daiktais. Tam, kad galėtume išvysti daiktus objektyviai, privalome prisijaukinti būvį, kurį Šliogeris pavadina teorine žiūra. Teorine žiūra galėtume įvardyti atitinkamo pobūdžio situaciją, o gal verčiau būseną, kadangi ji reikalauja žmogaus nusiteikimo ir vidinio pokyčio. Kaip pastebi pats Šliogeris (2017: 55), „[p]ersikelti į teorinės žiūros situaciją yra nepaprastai sunku, nes tam priešinasi visos natūralios žmogaus galios“. Sunkumas kyla iš to, kad žmogus turi sustabdyti savo sąmonėje nuolatos vyraujančią, jei vartosime vėlesniojo Šliogerio terminą – Niekį, kuris determinuoja žmogaus būtį nuolatiniam naikinimui, jo požiūrį daro pragmatišką.

Vadinasi, teorinė žiūra veikiau yra „<...> nenatūrali, ji eliminuoja natūralistines žmogaus intencijas“ (*ibid.*: 33). Teorinė žiūra, prieštaraudama žmogaus prigimčiai, ji kilsteli arčiau dieviškumo, nes išlaisvina iš Niekio gniaužtų, žmogaus protą nustoja jaukti nepilnatviškumas ir tarsi, būdamas pilnesnis, jis tampa panašesnis į Dievą. Neatsitiktinai Šliogeriu „[t]eoretikas – tai mirtingasis su Dievo akimis“ (*ibid.*).² Svarbu akcentuoti jusles, o ypač regą, kurios vėliau, kaip matysime, pasirodo kaip reikšmingiausios teorinės žiūros dedamosios (Šliogeris 2017b: 471). Būtent jusliškumas leidžia atsisakyti įprasto žmogiško, t. y. kalbiško³, žiūrėjimo į daiktus. Tuomet yra atliekamas itin svarbus judesys – daiktų būtis tampa beprasmiška. Šis „prasmės minimumas, pasireiškiantis per individualią daikto formą, yra tai, ką galima vadinti daikto grožiu“ (Šliogeris 2017: 37). Savaime suprantama, kad grožis yra lygiai beprasmiškas, kaip ir būtis, nes šiedu sutampa. O būtis, kaip ir grožis, yra tai, kas lieka mačete nukapojus lianas, dengiančias daikto paviršių, taigi ji – transcendentiška žmogui⁴.

Akivaizdu, tam, kad meno kūrinys mus priartintų prie tiesos, jame fokusas turi būti nukreiptas į daiktą ir būtinai – ne-žmogišką daiktą. Tuo atveju „[p]er jį [paveikslą] byloja elementari būtis, o tai yra labai daug. Tačiau per jį byloja ir dar kažkas, kas jau nebėra taip elementaru kaip akmens būtis“ (*ibid.*: 115). Kaip pastebi profesorius N. Kardelis (2019: 146), „Šliogeris, kaip svarbiausią meno kūrinio bruožą, sakytume, ontologinę jo misiją, įvardija meno kūrinio pajėgumą atverti – būti“. Vadinasi, tai, kas nebėra taip elementaru, kaip kasdienio akmens būtis, yra atverta daikto būtis. Paveiksle daiktas pasidaro tikresnis už tikrąjį, daiktas gali išlikti bent akimirka ilgiau tikras, nepraskiestas žmogiškumu. Atmetus visas daiktams primetamas reikšmės, daiktas pasidaro monolitiškas ir neįveikiamas. Daiktas neturi savo vidinės reikšmės, tik esmė – visa jo esmė yra jo juslinis paviršius. Tam, kad prisijaukintume daiktus, mes sukuriamo mitus, priskirdami žmogiškąsias kategorijas jų vidiniam pasauliui, primetame reikšmės, kad taptų labiau sava, bet taip sunaikiname jų tikrumą. Ir tik „[d]aiktas, stovintis prieš mus teorinės žiūros priešstatyje, parodo mums, kad mes nesame ontologiškai vieniši ir kad, be žmogiškųjų prasmų chaoso, egzistuoja anapus-žmogiškoji būtis“ (Šliogeris 2017: 54). Kitaip tariant, teorinė žiūra leidžia įgyti distanciją žmogiškai-tik-žmogiškai tikrovei ir pastebėti, kad visa jo kasdienybė yra verčiau simuliacija, kalbos žaidimai ir jo priskirtos reikšmės, o ne Tikrovė. Suprasti, kad tie daiktai, kurie nuolatos egzistuoja tarsi tik tam, kad patenkintų jo troškimus, išties egzistuoja greta, kaip lygiaverčiai. Jei kalbėtume heidegeriškai – žmogus geba suvokti, kad jis yra

² Žinoma, ši būseną nėra pasiekama tiesiog panorėjus ar, tarkime, medituojant. Veikiau tai iš filotopinio mąstymo kylanti galimybė. Filotopinio mąstymo siekis redukuoti nihilistinę žmogaus prigimtį identifikuojant ir minimalizuojant šios apraiškas. Pirmiausia per santykį su kalba ir tuo, kas anapus žmogaus.

³ Šliogerio supratimu, kalba yra pirmiausia žmogaus patirtį įniekinanti plotmė.

⁴ Reikėtų pastebėti, kad pagal įtakas, lėmusias Šliogerio filosofijos kryptis, yra daroma perskyra į ankstyvąją filosofiją iki „Niekio vardų“ (I leidimas 1997 m.) ir vėlyvąją, prasidėjusią „Niekio vardais“ (Ruzas, Šaulaukas 2010: 74). Tačiau mums derėtų daryti skirtį tarp ankstyvojo etapo iki dvitomio „Niekis ir Esmas“ (I leidimas 2005 m.) ir vėlyvojo, prasidėjusio šiuo leidiniu. Tai lemia, kad būtent šiame leidinyje pirmą kartą pasirodo Esmo sąvoka, kuri nurodo į tai, kas transcendentiška žmogiškai tikrovei. Vėlyvajam Šliogeriu būtis yra tai, kas sutampa su kalba, vadinasi, Niekio. Kadangi šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas ankstesnės kūrybos darbui „Daiktas ir menas“ (I leidimas 1988 m.), tai vartojamas būties terminas.

transcendentiškas kitybei. Būtent todėl, mažėjant daikto prasmingumui, šis tampa vis labiau būtiškas, vadinasi, labiau pilnatviškas mūsų patirčiai.

Todėl estetika Šliogerui svetima, ji, „<...> užuot apmąsčiusi meno kūrinio, kaip būties fenomeno, specifiką, dėmesį perkėlė į žmogaus santykio su meno kūrinio analizę, todėl ir estetiškas žvilgsnis į meno kūrinį buvo dažniausiai orientuotas ne į kūrinio būtį, bet į žmogų ir visas jo deobjektivuojančias, išdaiktinančias galias“ (*ibid.*: 61). Vadinasi, estetika daugiausia dėmesio skiria žmogiškoms reikšmėms, žmogaus kuriamam kalbiniam mitui. Mito centre atsiduria žmogus ir jo santykiai su aplinka, su daiktais. Taip užmirštama, kad egzistuoja kitybė ar anapus žmogaus riboto mąstymo esanti tikrovė. Žinoma, negalėtume sakyti, kad žmogaus kuriamas kalbinis mitas nėra paveikus, kad neišmuša jo iš kasdienybės, neverčia transcenduoti įprastų reikšmių, taip pat ir atsigręžti į Kitybę. Tačiau besiskleidžianti tiesa nėra gryna, mitas dovanoja sapną, iliuziją, taip žmogų tik dar labiau įpainioja į kalbos tinklą ir atitolina nuo tikrovės. Žmogus, atsидūręs, šliogeriskai tariant, logomite⁵, sukurtoje simuliacijoje, manosi radęs tiesą ir taip tik dar labiau atitolsta nuo tiesos. Mito kuriama iliuzija – tikrovės pasakojimas per antropocentrinę pasaulėžvalgą, kuri yra neobjektyvi ir klatinga – ji atveria paslėpdama. Galima tik dar kartą pakartoti, kad Šliogerui „<...> visų pirma rūpi meno kūrinio santykis su jame vaizduojamų daiktų būtimi ir meno pajėgumas atverti anapus kūrinio esančių daiktų būtį, o ne menas kaip kažin kas *žmogiška-pernelyg-žmogiška* – <...> bylojantis veikiau apie patį žmogų nei apie nežmogišką būtį“ (Kardelis 2019: 147). Tam, kad meno kūrinį galėtume laikyti vykusiu, jame turi būti iškristalizuota Kitybės būtis, o tiksliau tai, kas ne-žmogiška – daiktas turi būti labiau nei yra. Kultūrinių, istorinių, socialinių, ekonominių kontekstų priemaišos yra tai, kas slepia daiktą, nes šis gali atsiskleisti įvairiais rakursais, bet tik ne tuo, kas yra savaime. Todėl, norėdami patirti būties pilnatvę, Esmo blyksnį, turime sunaikinti žmogiškas reikšmes, o svarbiausia – kalbą.

Meno kūrinio tiesos interpretacijų kvestionavimas

Anksčiau išdėstytos interpretacijos leidžia brėžti gan drastiškas skirtis tarp autorių. Nieko nenustebinsime pasakydami, kad šioje polemikoje Heideggeris yra centrinė figūra tarp dviejų polių, dviejų kraštutinumų – H.-G. Gadamerio ir A. Šliogerio. Tačiau įdomu tai, kad ir pati Heideggerio pozicija mums svarbiausiu tiesos klausimu ne visada laikoma pakankama, taigi ne mažiau poliarizuojanti.

Kaip žinome, tiek Šliogeris, tiek Gadameris sutinka su Heideggerio idėja, kad meno kūrinys esti tiesa. Žvelgiant Gadamerio akimis, meno kūriniai tampa galimybe pažinti tiesą. Skirtingos menininkų pasaulėžiūros, kasdienybės patirtys, istorinis kontinuumas – visa tai suspenduota kūrinys, o sandūroje su stebėčiuoju išprovokuoja dialogą, kuriame atsiveria tiesa. Šliogeris irgi taip pat mato kūrinius, o ypač Rilkės bei Cézanne'o, kurių

⁵ Logomitas – Šliogerio teorijoje svarbi koncepcija, nurodanti santykį su Tikrove, kuomet daikto jusliškoji patirtis mėginama perteikti sąvokomis. Ši „Tikrovė“ anapus savęs turi juslinį referentą, tarsi gali apeliuoti į tiesą, tačiau kalba tai įsąvokindama atitolina (Šliogeris 2017b: 150–160).

kūriniai, kalbėdami apie daiktų daiktiškumą, bando įveikti žmogiškuosius daiktų kiautus ir taip sugrąžinti žmogų per kūrybą arčiau Kito, arčiau tiesos.

Judėdami arčiau esmės, o šiuo atveju – tiesos, pastebėsime, kad autorių interpretacijų panašumai ima blėsti ir išryškėja poliarizacija. Verta prisiminti, kad Heideggeris, kalbėdamas apie meno kūrinio atslėptį, mini, kad tam pasitarnauja žmogaus pasaulis, kuris kūrinyje pristato ir išlaiko žemę, t. y. jusliškumą, atvirume. Čia atsiranda galimybė rasti dviem skirtingoms tiesos interpretacijoms, kurios ir įcentruoja Heideggerį. Viename krašte atsiduria Gadameris. Visiems gerai žinoma Jürgeno Habermaso ištara, kad Gadameris urbanizavo Heideggerį (Lammi 1991: 488), kuri tarsi galėtų suponuoti Gadamerio ir Heideggerio tiesos sampratų tapatumą. Tačiau Gadamerio meno tiesos sampratos pamatas, heidegeriškai tariant, yra pasaulis. Juk, Gadamerio supratimu, meno kūrinys yra tuo pat metu ir atskleidžiantis, ir turintis savyje dalį tiesos, nes ši veriasi dialoge tarp žmogaus atsinešto supratimo ir meno kūrinio patirties. Vadinasi, Gadamerio sampratoje nelieka to, ką Heideggeris įvardija Žeme. Dar tiksliau kalbant, Heideggerio ir Gadamerio skirtumas išryškėja pačioje kalboje, nes Heideggeriui kalba yra būties namai, o Gadameriui kalba yra būtis, kurią galima suprasti (*ibid.*: 487).

Nedarydami didesnių apibendrinimų, kol kas perkelkime fokusą ir į šį svarstymą įtraukime ir Šliogerį. Šliogerį galime fiksuoti absoliučiai kitame, labiausiai nuo Gadamerio nutolusiame, taške. Iš to, kas jau aptarta, galime prisiminti, kad Šliogerui svarbiausias meno kūrinio bruožas – jo gebėjimas atverti būtį. Tam, kad būtis pasirodytų savo gryniausiu pavidalu, galime įsivesti formulę – minimaliai žmogaus ir maksimaliai daiktų. Kasdienybėje daiktai ir taip yra nuolat uždengiami tuo, kuo jie nėra: sąvokomis, reikšmėmis, įrankiškumu, o meno kūrinyje steigiasi galimybė daikto savabūtiškumui iškilti ir bent akimirką ilgiau išlikti grynai, neįsąvokintam, nesužmogintam, taigi ir tikram (Šliogeris 2017: 54). Čia pasirodo ne tik akivaizdi prieštara tam, ką Gadameris laiko tiesa, tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad įtampa yra ir tarp Heideggerio ir Šliogerio tiesos sampratų. Nors ir profesorius Kardelis (2019: 147) nurodo, kad abiem filosofams svarbu, kad, „tik nuolat siekdamas išeiti anapus savęs ir pranokti save patį, žmogus galės išlikti tuo, kas jis yra, – būtent žmogumi“. Visgi jų supratimas, kaip traktuojamas žmogiškumas ontologiškai – skiriasi. Heideggerio supratimu, pasaulis yra tai, kas atveria ir išlaiko receptyvumą atvirume. Tam vienodai reikalingas pasaulis ir Kitybė. Tačiau Šliogerui žmogiškumas – tai filtras, kuris pačia savo pradžia – kalba – klaidina, todėl tiesa pasirodo tik akimirkos dalį ikikalbinėje plotmėje, o tuomet ima nykti.

Galime akcentuoti, kad Šliogeris žengia žingsnį toliau už Heideggerį, jam „[b]ūtis kaip santykis su „prasmingais“, hominizuotais daiktais nebėra konstruojantis, daiktą pertvarkantis, naują realybę kuriantis pažinimas, o yra rekonstruojantis, jau gatavą žmogiškąją realybę pasyviai priimantis, supratimas“ (Šliogeris 2019: 125). Taigi, meno kūrinys turi užsiimti ne reikšmių ar simbolių intrigomis, o tikrumo pateikimu. Todėl žmogiškumo reikia tik tiek, kad meno kūrinys galėtų rasti. Žmogus iš esmės turi išnykti, tapti mediatoriumi, per kurį prateka Kitybės matymas tik tam, kad galėtų išsiskleisti meno kūrinyje. Jeigu tikėsime, kad žmogus yra dvilypės sandaros – gyvūniškos ir žmogiškos, – tai menininkas savyje turi užmušti žmogų ir leisti veikti tik gyvuliui. Gyvulys visada yra Esme, daug

laimingesnis už žmogų, nes yra bekalbis. Taigi čia gauname paradoksą. Nors menas iš esmės yra išskirtinai žmogiškas produktas, tam, kad kūrinys taptų maksimalus, žmogaus turi likti minimaliai.

Čia būtina stabtelėti ir atsisąžinti į tai, kaip akcentus dėlioja autoriai. Šliogerio ir Heideggerio priekaištas Gadameriui, sakytume, aiškus – Gadamerio tiesos sampratoje per mažai Kitybės, patirtis lieka uždaryta subjektyvioje patirtyje, nėra brėžiamų aiškių išvadų. Tačiau Gadamerio hermeneutikos samprata įžvelgia, „<...> kad supratimas būtinai apima interpretaciją, tai reiškia, kad nors, viena vertus, supratimas niekada negali būti savavališkas arba tik subjektyvus elgesys su duotuoju ‘objektu’, kita vertus, pretenzija į galutinį supratimą būtinai yra ‘dogmatiškas sprendimas’“ (Lammi 1991: 496). Vadinas, Gadamerio supratimu, Heideggerio ir ypač Šliogerio tiesos patirtis, kuri ištinka kaip aiškiau apibrėžta Tikrovės patirtis, yra reduktyvi, kadangi brėždamas griežtas linijas ir atmesdamas žmogiškos sąmonės sąveiką su meno kūrinio patirtimi atsiriboja nuo galimų tiesos pasirodymo momentų. Kaip nurodo W. Lammi, pats „<...> Gadameris, priešingai, susilaiko nuo tikėjimo su savotišku ryžtingu blaivumu, kuris nei prasideda nuo nieko, nei baigiasi begalybe. Taip elgdamasis jis gali būti laikomas atgaivinančiu graikišką mąstymo supratimą, kuris dėl to, kad nei dogmatiškai neigia, nei patvirtina dalykus, apie kuriuos būtinai nežino, „daugiausia lieka atviras apreiškimui“ (*ibid.*: 507). Tačiau jeigu tarsime, kad Šliogerio radikalumas peržengia tiek Gadamerį, tiek Heideggerį, mat jis labiausiai atsiduoda Kitybės patirčiai – dar kartą minimaliai žmogaus, maksimaliai Kitybės – ir kad kalba yra ne būtis, o Niekio namai, vadinas, lieka vienintelis būdas patirti tikrovę – atsiriboti nuo kalbos, taigi ir nusigręžti nuo interpretacijoje atsirandančių mitų. Juk todėl meno patirtis ir geba pasakyti daugiau už mokslinį, racionalistinį pažinimą, nes užčiuopia tai, kas anapus kalbos.

Taip pat verta pakartoti, kad tiek Gadameriui, tiek Heideggeriui tiesa – tai judėjimas, nuolatinis virsmas, kuris niekaip nepanašus į prieš tai buvusį. Taigi, tiesa niekada negali būti kažkas objektyvaus. O Šliogeriui tiesa yra tai, kas stabiliausia daiktuose – jų sava-būtiškumas, gryniausia būtis. Viena vertus, Šliogerio tiesa gali pasirodyti lygiai nestabili ir judanti, kaip ir kitų autorių, tačiau nestabilumas randasi iš negebėjimo suspenduoti patyrimo, jo nesuredukavus į kalbinius vienetus. O tai labai gerai iliustruoja meno kūrinio patirčių sampratų išsidriekimas laike, kuris dar kitu rakursu atskleidžia Heideggerio ir Gadamerio meno kūrinio patirties subjektyvumą. Juk Gadamerio patiriantysis nuolatos užstrigęs praeity, jam „[t]ikroji meno temos mįslė ir yra praeities bei dabarties vienalaikiškumas“ (Gadamer 1997: 65). Kitaip tariant, meno patirties įvykis nuolat yra grindžiamas tuo, kas jau buvo suprata, vadinas, įsąvokinta.

Heideggerio meno kūrinio tiesos pasirodymo samprata remiasi įtampa, judėjimu – patirtis tarsi skleidžiasi dabartyje, tačiau gerai žinoma, kad heidegeriškas žmogus buvuoja autentiškiausiai, vadinas, arčiausiai tiesos, faktiškumo akivaizdoje – būtyje-myriop, kuri, žinoma, orientuota į ateitį. Kitaip tariant, pats interpretavimas yra būtis, kuri priklauso faktiškumo, būties-myriop būčiai (Heidegger 1999: 12). Tad nors galėtume sakyti, kad būnama projektuojant į ateitį, vis dėlto baigtinumo mintis suprata ir įsisąmoninta anksčiau. Taigi, sakytume, tai tik patvirtina tai, ką nurodo Lammi (1991: 504) cituodamas Gadamerį: „Iš tikrųjų ne mes patys suprantame: tai visada yra praeitis, kuri leidžia mums pasakyti: ‘Aš supratau.’“

Tad galėtume sakyti, kad Šliogeris, būdamas radikalesnis ir tiesos patirtį sutalpindamas į mažiausią ir nedalomą dabarties mirksnį, lieka arčiausiai tiesos, tačiau jeigu atsižvelgsime į tai, ką kalbėjome apie Heideggerį ir Gadamerį, atsidursime itin paradoksaliajoje situacijoje. Mat nors Šliogeris sako, kad būtis ištinka mus akimirksnyje, apie jį mes susivokiame tik kaip apie tai, kas įvyko praeityje, vadinasi, būtis, tiesa, Esmas užčiuopiamas, deja, tik kalbinėje plotmėje kaip praeities įvykis. Visgi, prisimindami, kad Gadameriui kalba yra vienintelė būtis, kurią galima suprasti, o Heideggeriui kalba yra būties namai, galime sakyti, kad Šliogeriui tiesa pasirodo ne kalboje, o geriausiu atveju likusiu mistiniu saldumu burnoje ar stojusia tyla po. Todėl net jei girdėtume gadamerišką priekaištą, kad tokia samprata reduktyvi, šliogeriška meno kūrinio patirtis atrodo kaip vienintelė galimybė įveikti žmogaus prakeiksmą – kalbą.

Apibendrinami galime tarti, kad Gadamerio tiesos samprata, t. y. dialogas tarp meno kūrinio ir žiūrovo, Šliogerio būtų pavadinta narciziška. Tokiai patirčiai nereikia jusliškumo. Pilnatvę jam suteikia virtualaus naikinimo despotija, kadangi visa aibė skirtingų juslinių patirčių suniveliuojama ribotos kalbos. Kitoks santykis su kalba būdingas Heideggeriui. Nors ši jam taip pat svarbi, ji verčiau traktuojama kaip įrankis, kuris leidžia užmesti apmatų tam, kas yra anapus kalbos. Heideggerio tiesa nėra vienareikšmiškai orientuota į žmogų, jai visada aktuali Kitybė, tačiau kalba vis dar yra esminė galimybės sąlyga, vadinasi, perdėm priklausoma nuo žmogaus. Tad nors Šliogerio meno kūrinio vertinimo nevengiama vadinti heidegerišku (Kavaliauskas 2021: 14), akivaizdu, kad tiesa Šliogeriui, turint omenyje Heideggerio interpretaciją, vis dar per daug sužmoginta. Heideggerio tiesa turi pretenzijų išeiti anapus, tačiau pavadinti ją galime kuo tik norime, tik jokių būdų ne tiesa. Heideggerio tiesa lieka apribota, šliogeriškai tariant, loginio mito – jai svarbi tiek kalba, tiek tai, kas jusliška (Šliogeris 2017: 32). Būtina pabrėžti, kad apibendrinama buvo žvelgiant iš Šliogerio perspektyvos, nes būtina nepamiršti, jog šio tyrimo tikslas – tiesa. Kadangi Šliogeris, radikalizuodamas tiesos patirtį, nueina toliau nei Gadameris ir Heideggeris, bent akimirkos daliai įveikdamas tai, kas pirmiausia užgožia Tikrovę, t. y. kalbą, turime tarti, kad šis labiausiai priartėja prie tiesos.

Išvados

Autorių supratimu, meno kūriniai atveria tiesą, suteikia pažinimą, tačiau skirtingą nuo to, kurį galėtų pasiūlyti, tarkime, mokslinis pažinimas. Meno kūrinio tiesos interpretacijų polemikoje M. Heideggeris yra įcentruojamas dviejų kraštutinių – H.-G. Gadamerio ir A. Šliogerio. Gadamerio tiesos samprata remiasi dialogu, pasauliškumu, vadinasi, kalbos plotmėje pasirodanti tiesa. O Šliogeris didžiausią reikšmę teikia grynai jusliškam patyrimui, tam, kas anapus kalbos, nes kalba, kaip išskirtinai žmogiška geba, niveliuoja patyrimą. Taip filosofai atsiduria priešinguose poliuose. Paties Heideggerio tiesai būtina kitybė, tačiau, būdama per mažai išgryninta nuo žmogiškumo, jos pamatinė rastis – kalba – vis dar priklausoma nuo žmogaus, todėl galėtų būti pavadinta logomitu. Šliogerio tiesos samprata, būdama radikaliausia, vadinasi, ir brėždama aiškiausias ribas, Gadamerio supratimu, galėtų redukuoti, dogmatizuoti tiesą, tačiau Šliogerio sampratoje žmogus bent akimirkos daliai sugeba įveikti kalbą, o tai reiškia – steigia galimybę pasirodyti tiesai.

Literatūra

- Casey, E. S., 1997. *The Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley: University of California Press.
- Daraškevičiūtė, V., 2009. Atvaizdo ontologiško transformacijos estetikoje. *Religija ir kultūra* 6: 134–143. <https://doi.org/10.15388/Relig.2009.1.2771>
- Daraškevičiūtė, V., 2010. Tiesos ir meno kūrinio santykis: B. Croce ir H. G. Gadameris. *Problemos* 77: 163–173. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2010.0.1892>
- Daraškevičiūtė, V., 2013. Estetikos sampratos transformacijos ontologinėje hermeneutikoje: H.-G. Gadameris, L. Pareysonas. *Logos* 76: 82–90.
- Dreyfus, H. L., 2005. Heidegger's Ontology of Art. In: *A Companion to Heidegger*, ed. by Hubert L. Dreyfus and Mark A. Wrathall. Wiley-Blackwell, 407–419.
- Gadamer, H.-G., 1997. *Grožio aktualumas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Gadamer, H.-G., 2019. *Tiesa ir metodas. Pamatiniai filosofinės hermeneutikos bruožai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Heidegger, M., 1999. *Ontology – The Hermeneutics of Facticity*. Indiana University Press.
- Heidegger, M., Gadamer, H. G., 2003. *Meno kūrinio ištaka*. Vilnius: Aidai.
- Kardelis, N., 2019. Arvydas Šliogeris – lietuvių Heideggeris: šių filosofų mąstymo paralelės. In: *Iššūkis metafizikai: lietuviškos Heideggerio filosofijos interpretacijos*, sudarytojas ir mokslinis redaktorius A. Andrijauskas. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 131–162.
- Kavaliauskas, T., 2021. Būtis mene ir daiktuose: nuo Heideggerio ir Šliogerio iki Mačiūno fluxus meno filosofijos. *Logos* 108: 14–21.
- Kelly, M., 2004. A Critique of Gadamer's Aesthetics. In: *Gadamer's Repercussions: Reconsidering Philosophical Hermeneutics*, ed. by Bruce Krajewski. London: University of California Press, 103–120.
- Kučinskas, J., Šliogeris, A., 2019. Būties ir kalbos problemos Heideggerio filosofijoje apmąstymas. In: *Iššūkis metafizikai: lietuviškos Heideggerio filosofijos interpretacijos*, 228–245.
- Lammi, W., 1991. Hans-Georg Gadamer's "Correction" of Heidegger. *Journal of the History of Ideas* 52(3): 487–507. <http://www.jstor.org/stable/2710048>.
- Rimkus, E., 2012., Meno kūrinys – žmogaus pasaulio išraiška ir komunikacijos vieta: M. Heideggerio pozicija. *Santalka: filosofija, komunikacija* 20(1): 40–49. DOI:10.3846/cpc.2012.05
- Ruzas, M., 2016. Juslumo ir antjuslumo asimetrija Arvydo Šliogerio patyrimo sampratoje. *Problemos* 89: 110–118. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2016.89.9891>
- Ruzas, M., Šaulauskas, M. P., 2010. Pozityvioji ir negatyvioji tikrovės tematizacija. Šliogeris ir Baudrillard'as. *Problemos* 78: 74–82. <https://doi.org/10.15388/Problemos.2010.0.1350>
- Schufreider, G., 2010. The Art of Truth. *Research in Phenomenology* 40(3): 331–362. <http://www.jstor.org/stable/24659551>.
- Schufreider, G., 2013. The Origin of the Work of Art. In: *The Bloomsbury Companion to Heidegger*, ed. by Francois Raffoul and Eric S. Nelson. Bloomsbury Academic, 199–214.
- Sverdiolas, A., 2002. *Būti ir klausti*. Vilnius: Strofa.
- Šliogeris, A., 1979. M. Heideggeris apie meno kūrinio prigimtį. *Problemos* 23: 40–51. <https://doi.org/10.15388/Problemos.1979.23.6245>
- Šliogeris, A., 2017. *Daiktas ir menas: Du meno kūrinio ontologijos etidai*. Vilnius: Margi Raštai.
- Šliogeris, A., 2017a. *Niekis ir Esmas*. I t. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A., 2017b. *Niekis ir Esmas*. II t. Vilnius: Apostrofa.
- Šliogeris, A., 2019. Būties problema Heideggerio filosofijoje. In: *Iššūkis metafizikai: lietuviškos Heideggerio filosofijos interpretacijos*, 105–130.